

**ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
Γ' ΤΑΞΗ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
Δευτέρα 10 Ιουνίου 2019
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ**

(Ενδεικτικές Απαντήσεις)

- A1. α. 1. Λάθος
2. Σωστό
3. Σωστό
4. Λάθος
5. Σωστό**

β.

1. Ἄτε δὴ οὖν οὐ πάνυ τι σοφὸς ὢν ὁ Ἐπιμηθεὺς ἔλαθεν αὐτὸν καταναλώσας τὰς δυνάμεις εἰς τὰ ἄλογα· λοιπὸν δὴ ἀκόσμητον ἔτι αὐτῷ ἦν τὸ ἀνθρώπων γένος, καὶ ἠπόρει ὃ τι χρῆσαιτο.
2. ... ἔρχεται Προμηθεὺς ἐπισκεψόμενος τὴν νομὴν
3. Ἀπορία οὖν σχόμενος ὁ Προμηθεὺς ἦντινα σωτηρίαν τῷ ἀνθρώπῳ εὕροι...
4. Τῷ δὲ Προμηθεΐ εἰς μὲν τὴν ἀκρόπολιν τὴν τοῦ Διὸς οἴκησιν οὐκέτι ἐνεχώρει εἰσελθεῖν...
5. καὶ ἐκ τούτου εὐπορία μὲν ἀνθρώπῳ τοῦ βίου γίνεταί...

B1. Ο Επιμηθέας είναι αυτός που, όπως δηλώνει και το όνομά του (σύνθετο από τις λέξεις **ἐπί + μῆδος**), σκέφτεται μετά την εκτέλεση μιας ενέργειας και βρίσκεται αντιμέτωπος με τις συνέπειές της. Είναι «ἀμαρτίνοος» ή «ὀψίνοος». Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να τον χαρακτηρίσουμε αστόχαστο, απερίσκεπτο, επιπόλαιο, παρορμητικό. Στον μύθο του Πρωταγόρα παρουσιάζεται λόγω απρονοησίας («Ἄτε δὴ οὖν οὐ πάνυ τι σοφὸς ὢν... ὁ Ἐπιμηθεὺς ἔλαθεν») να εξαντλεί όλα τα εφόδια στα ζώα και να αφήνει τον άνθρωπο εντελώς αβοήθητο και ανυπεράσπιστο.

Ὅσον αφορά στα ζώα η μοιρασιά που ἔκανε ο Επιμηθέας ἦταν σοφὴ, ἀφοῦ πέτυχε τὴν ἀντισταθμιστικὴ καὶ ἰσόρροπη κατανομὴ εφοδίων γιὰ τὴ διαίτησιν ὅλων τῶν εἰδῶν. Ο Επιμηθέας ἦταν σε θέση νὰ ἐπινοήσῃ, ὄχι ὅμως καὶ νὰ προνοήσῃ. Ἡ ἐπινοήσῃ, ὡς πράξη τοῦ νοῦ, ἐπέτρεψε στὸν Ἐπιμηθέα νὰ μοιράσῃ εφόδια καὶ νὰ ἐξισορροπήσῃ ἀντιθέσεις ἀνάμεσα στὰ ζωικὰ εἶδη. Ἐπρόκειτο ὅμως γιὰ μονομερὴ πράξη τοῦ νοῦ ἀπὸ τὴν ὁποία ἔλειπε ἡ κατανόησῃ, ἀναγκαῖα γιὰ νὰ προκύψῃ ἡ δυνατότητα τῆς πρόνοιῃς, τῆς προβλεπτικότητας. Ἐνῶ, λοιπὸν, ὁ Ἐπιμηθέας εἶχε

δώσει με φροντίδα και σοφία όλα τα απαραίτητα εφόδια στα ζώα, στο τέλος της μοιρασιάς διαπίστωσε ότι βρισκόταν σε αδιέξοδο («ήπορει ὄ,τι χρήσαιτο»), γιατί τα εφόδια εξαντλήθηκαν και ο άνθρωπος έμεινε «άκόσμητος».

Η συμβολική, μυθική αυτή αποτίμηση του τρόπου, με τον οποίο ο Επιμηθέας μοίρασε τις φυσικές ιδιότητες στους ζωικούς οργανισμούς, αποκαλύπτει σταδιακά την πρωταγόρεια σκέψη. Η επιμηθειική φάση, που αντιστοιχεί στον φυσικό χρόνο του βιολογικού σχηματισμού των ζωικών ειδών, κλείνει με το ανθρώπινο είδος το οποίο εμφανίζεται τελευταίο στη σειρά των ζωικών οργανισμών. Ως τελευταίο μένει «άκόσμητον», που σημαίνει ότι έχει τα λιγότερα φυσικά εφόδια για να επιβιώσει ως είδος στη φύση.

B2. Η «έντεχνος σοφία» φαίνεται να αποκτά μεγάλη αξία για την εξέλιξη του ανθρώπινου πολιτισμού. Είναι ένα δώρο θεϊκό, αφού ο Προμηθέας το κλέβει από τη θεά Αθηνά για να το δώσει στους ανθρώπους, προκειμένου να επιβιώσουν. Οι άνθρωποι πριν από την παρέμβαση του Προμηθέα δεν είχαν πρόσβαση σε αυτή και κινδύνευαν με αφανισμό λόγω της έλλειψης των φυσικών εφοδίων. Ο φιλόανθρωπος Τιτάνας όμως την κατεβάζει από τον Ολυμπο στη γη. Έτσι ο άνθρωπος χάρη σε αυτή με την κατασκευαστική και επινοητική του ικανότητα, δίνει υπόσταση στους σχεδιασμούς του και τα ευρήματα του νου του, κατασκευάζοντας σπίτια, σκευή, εργαλεία, όπλα, αλλά προβαίνει και σε επινοήσεις συμβολικών συστημάτων όπως η γλώσσα, η γραφή, η αρίθμηση, που διευρύνουν τα όρια της ελευθερίας του σε σχέση με τη βιολογική αιτιότητα. Με την καλλιέργεια (γης, γραμμάτων, τεχνών και καλών τεχνών) και την αγωγή διαμορφώνει σκόπιμα τις προϋποθέσεις για παραγωγή έργων και μέσων και για νέες δημιουργίες μέσα από την αξιοποίηση εργαλείων και γνώσεων τεχνικής. Όμως, η συνολική διαδικασία γίνεται συγχρόνως και τρόπος αγωγής της φύσης του, τρόπος εξέλιξης και διαμόρφωσής του, καθώς περιέρχεται στη θέση να ελέγξει τα πάθη του, να τιθασεύσει το ένστικτο και να οργανώσει τις άμυνες του εαυτού του στον αγώνα επιβίωσης.

Ωστόσο, όπως αναφέρεται στο πρωτότυπο απόσπασμα «τὴν μὲν οὖν περὶ τὸν βίον σοφίαν ἄνθρωπος ταύτη ἔσχεν, τὴν δὲ πολιτικὴν οὐκ εἶχεν». Τα δώρα του Προμηθέα συνετέλεσαν στο να αποκτήσει ο άνθρωπος «τὴν περὶ τὸν βίον σοφίαν», χρήσιμες δηλαδή γνώσεις, προκειμένου να αντισταθμίσει τις ελλείψεις των εφοδίων που είχαν δοθεί στα υπόλοιπα έμβια όντα. Ο Πρωταγόρας όμως θεωρεί σκόπιμο να αναφέρει στο σημείο αυτό της αφήγησης ότι ο Προμηθέας δεν μπόρεσε να δώσει στους ανθρώπους την πολιτική τέχνη, το υψηλότερο και καλύτερο δώρο, φυλαγμένο από τον ίδιο τον Δία («εἰς μὲν τὴν ἀκρόπολιν τὴν τοῦ Διὸς οἴκησιν»), αλλά με την πράξη κλοπῆς περιορίστηκε στο δώρο της τεχνογνωσίας, ευεργετικό βέβαια, αλλά κατώτερο. Γίνεται σαφές ότι η πολιτική τέχνη είναι ανώτερη κατάκτηση, η οποία στον μύθο χαρακτηρίζει την κοινότητα των θεών και όχι των ανθρώπων, και αποτελεί στοιχείο εξουσίας του Δία («ἦν γὰρ παρὰ τῷ Δίῳ») απέναντι στους άλλους θεούς και τον κόσμο. Η παρουσίασή τους ως δώρων των θεών και όχι ως ανακαλύψεων του ανθρώπου μπορεί να θεωρηθεί και ως ένδειξη σεβασμού προς αυτούς και προσπάθεια αποφυγῆς ὕβρης εκ μέρους των ανθρώπων. Η σπουδαιότητα της πολιτικής τέχνης φαίνεται μάλιστα και από την αυστηρή φύλαξή της. Οι φύλακες του Δία («αἱ Διὸς φυλακαὶ φοβεραὶ ἦσαν») ήταν η Βία και το Κράτος, που αναφέρονται τόσο στη *Θεογονία* του Ησιόδου όσο και στον *Προμηθέα Δεσμώτη* του Αισχύλου. Πρόκειται για τα όργανα εξουσίας του Δία. Στον μύθο του Πρωταγόρα συμβολίζουν τη δυσκολία και τις επίπονες προσπάθειες του

ανθρώπινου γένους να αποκτήσει την πολιτική τέχνη, τις γνώσεις δηλαδή για την οργάνωση κοινωνιών και για την ανάπτυξη πνευματικού πολιτισμού. Έμμεσα προβάλλει την αξία και τη σημασία της τέχνης που υπόσχεται ότι διδάσκει στους νέους της Αθήνας.

Ιδιαίτερης σημασίας είναι η άποψη που συνάγεται από τον μύθο και αποδίδεται στον Πρωταγόρα ότι στην προϊστορία του ανθρώπινου γένους προηγήθηκε η κατάκτηση τεχνικής πρόσφορης για τον βιοπορισμό του και ακολούθησε η κατάκτηση της πολιτικής τέχνης. Άρα η κατάκτηση της τεχνικής από τον άνθρωπο, που χαρακτηρίζεται σαν τιτανική πράξη κλοπής, συνέβη σε μια πρώιμη φάση, προκοινωνική και δείχνει τις τότε δυνατότητες του ανθρώπινου πνεύματος. Αντίθετα, η πολιτική ήταν ακόμη σχεδόν απρόσιτη στο ανθρώπινο πνεύμα και κατακτήθηκε σε υστερότερη στιγμή της ιστορίας του ανθρώπου και αφού είχαν διαμορφωθεί οι κατάλληλες συνθήκες.

B3.

- α. Σωστό (σελ. 49 σχολικού βιβλίου «Η μέθοδος...διανοητή»)
- β. Σωστό (σελ. 44 σχολικού βιβλίου «Κριτία»)
- γ. Λάθος (σελ. 44 σχολικού βιβλίου «σωκρατική ειρωνεία...διακριτική»)
- δ. Σωστό (σελ. 45 σχολικού βιβλίου «όλοι οι άνθρωποι...αρετή»)
- ε. Λάθος (σελ. 49 σχολικού βιβλίου «Η μέθοδος του Σωκράτη...μελετούν», «Η μέθοδος του Πρωταγόρα..διάλεξη»)

B4.

είμαρμένη: **μερίδιο**
έξιέναι: **εισιτήριο**
ἔσχε: **σχήμα**
κλέπτει: **κλεψύδρα**
λαθών: **λήθη**

B5. Ο Προμηθέας είναι αυτός που, όπως δηλώνει και το όνομά του (σύνθετο από τις λέξεις **πρὸ + μῆτις** = σκέψη), σκέφτεται πριν κάνει κάτι, σταθμίζει τις συνέπειες και έπειτα προβαίνει σε πράξεις. Αποκαλείται *σοφώτατος* των Τιτάνων, «αἰολόμητις», βοηθός του Δία. Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να τον χαρακτηρίσουμε προνοητικό, διορατικό, σώφρονα, συνετό, προσεκτικό. Σύμφωνα με τον πρωταγόρειο μύθο, ο Προμηθέας αναλαμβάνει να επιθεωρήσει το έργο του αδελφού του. Αντιλαμβάνεται τότε ότι ο άνθρωπος απέμεινε γυμνός και ξυπόλητος και χωρίς στρωσίδια και χωρίς όπλα («γυμνόν τε καὶ ἀνυπόδητον καὶ ἄστρωτον καὶ ἄοπλον»), ον χωρίς δυνατότητα αυτο-υπεράσπισης, τη στιγμή μάλιστα που πλησίαζε η καθορισμένη μέρα της εξόδου του προς το φως. Όταν λοιπόν αντιλήφθηκε το αδιέξοδο στο οποίο κατέληξε το έργο του Επιμηθέα, αποφασίζει να μπει κρυφά στο εργαστήριο της Αθηνάς και του Ηφαίστου και να κλέψει την «ἔντεχνον σοφίαν» και τη φωτιά που θα βοηθούσαν τον άνθρωπο στην επιβίωση και στην εξέλιξή του. Στον μύθο, δηλαδή, παρουσιάζεται ως ευεργέτης του ανθρώπου. Για τον άνθρωπο η πορεία από το εσωτερικό της γης στο φως συνιστά μια ανοδική πορεία από τις εξαρτήσεις της βιολογικής ύπαρξης στην αυτονομία του

νοήμονος όντος. Αυτό το ποιοτικά διαφορετικό, σε σχέση με τα ζωικά είδη, πέρασμα του ανθρώπου από τη γη στο φως, από τη βιολογική παρουσία στη νοήμονα και αυτοπροσδιοριζόμενη ύπαρξη, αποδίδεται συμβολικά με τη μορφή του Προμηθέα.

Στο μεταφρασμένο απόσπασμα του Αισχύλου οι άνθρωποι πριν από την παρέμβαση του Προμηθέα δε διέθεταν πρακτική νοημοσύνη για να μπορούν να συλλάβουν, να κατανοήσουν τον κόσμο και να επινοήσουν τρόπους βελτίωσης της ζωής τους. Ο Προμηθέας, λοιπόν, είναι αυτός που τους διδάσκει όλες τις τέχνες: την ιατρική, τη φαρμακευτική, τη μαντική και τη μεταλλοτεχνία («τέχνες...σκαρφίστηκα», «αμυντικά...αρρώστιες», «πολυάριθμα...μαντικής», «μπρούτζο...χρυσάφι»).

Στόχος, λοιπόν, του Προμηθέα του Αισχύλου είναι να απαριθμήσει τις ευεργεσίες του, που αποτελούν άλλωστε τον υπερασπιστικό του λόγο απέναντι στη βία του Δία. Βέβαια ο Προμηθέας παρουσιάζεται από τον Αισχύλο να είναι περισσότερο αλαζονικός και να μιλά με αυταρέσκεια για τα επιτεύγματά του («Να το έργο μου», «Κανείς..Προμηθέα») ενώ ο Πρωταγόρας στον μύθο αναφέρεται στις ευεργεσίες του Προμηθέα στο πλαίσιο κοινωνιολογικών και ανθρωπολογικών προβληματισμών: κάνει αναφορά στα δώρα του Προμηθέα, προκειμένου σταδιακά να φτάσει να αποδείξει «το διδακτόν της πολιτικής αρετής» ως δώρο του Δία. Επομένως ο Πρωταγόρας δίνει έμφαση στον φιλόσοφο χαρακτήρα του Τιτάνα. Ο Πρωταγόρας κρατά προφανώς την αισχύλεια θεώρηση και την αισχύλεια αισιοδοξία. Αν όμως ο Αισχύλος είναι ένας τραγικός ποιητής με βαθύτατες φιλοσοφικές ανησυχίες, ο Πρωταγόρας είναι ένας φιλόσοφος με έντονους "κοινωνιολογικούς" προβληματισμούς. Είναι λοιπόν φυσικό οι προβληματισμοί αυτοί να εκφράζονται και να υπογραμμίζονται με ιδιαίτερη έμφαση στη δική του εκδοχή του προμηθεϊκού μύθου.

Γ.1.

Εγώ, βέβαια, είμαι απλός πολίτης, όμως γνωρίζω καλά ότι καταρχήν είναι πολύ καλύτερο να διδάσκεται κάποιος το σωστό που προέρχεται από την ίδια του τη φύση και κατ' επέκταση (να διδάσκεται) από όσους πράγματι γνωρίζουν κάτι καλό παρά από αυτούς που έχουν την τέχνη να εξαπατούν (τους άλλους). Ίσως λοιπόν τα λόγια μου δε μοιάζουν με αυτά που χρησιμοποιούν οι σοφιστές. Άλλωστε, δεν επιζητώ αυτό (: δεν έχω αυτόν τον σκοπό).

Γ.2.

Ο Ξενοφών στο παραπάνω απόσπασμα από τον λόγο του «Κυνηγετικός» επικρίνει τους σοφιστές για την αρνητική επίδραση που ασκούν στους νέους και προβάλλει τον εαυτό του ως αληθινό δάσκαλο. Στην αρχή του αποσπάσματος αναφέρει ότι οι σοφιστές υποστηρίζουν πως καθοδηγούν τους νέους με σκοπό την απόκτηση της αρετής, ωστόσο η πραγματικότητα τους διαψεύδει (*φασί μὲν ἐπ' ἀρετὴν ἄγειν οἱ πολλοὶ τοὺς νέους, ἄγουσι δ' ἐπὶ τούναντίον*). Σύμφωνα με τον Ξενοφώντα οι σοφιστές δεν κατάφεραν ποτέ να καταστήσουν έναν νέο ενάρετο με τη διδασκαλία

τους (οὔτε γὰρ ἄνδρα που ἐωράκαμεν ὄντιν' οἱ νῦν σοφισταὶ ἀγαθὸν ἐποίησαν). Ἄλλωστε οὔτε με τα συγγράμματά τους οδηγούν τους νέους, τους μαθητές τους, στην ἀρετὴ (οὔτε γράμματα παρέχονται ἐξ ὧν χρῆ ἀγαθοὺς γίνεσθαι) καθὼς τα θέματα τα οποία πραγματεύονται εἶναι ἀνούσια καὶ χωρὶς ἠθικὸ περιεχόμενο ἐνῶ τους παρασύρουν σε ἐπιφανειακὲς ἡδονές (περὶ μὲν τῶν ματαίων πολλὰ αὐτοῖς γέγραπται, ἀφ' ὧν τοῖς νέοις αἱ μὲν ἡδοναὶ κεναί, ἀρετὴ δ' οὐκ ἔστι). Ὁ Ξενοφὼν υποστηρίζει ὅτι ἡ μὀρφωση που παρέχουν οἱ σοφιστὲς εἶναι ἀνάξια λόγου ἀφοῦ ἐμποδίζει τους νέους, που ἐναποθέτουν τὶς ἐλπίδες τους σ' αὐτούς, νὰ μάθουν κάτι χρῆσιμο (ἐτέρων κωλύει χρησίμων καὶ διδάσκει κακά). Στὴ συνέχεια τοῦ κειμένου κατηγορεῖ με δριμύ τρόπο τους σοφιστὲς. Θεωρεῖ ὅτι τὸ ὕφος τους εἶναι ἐξεζητημένο (τὰ μὲν ῥήματα αὐτοῖς ἐζήτῃται), ἀλλὰ ἀπὸ τα λόγια τους δὲν ἀπορρέουν οὐσιαστικὰ διδάγματα για τους νέους (γνῶμαι δὲ ὀρθῶς ἔχουσαι, αἷς ἂν παιδεύονται οἱ νεώτεροι ἐπ' ἀρετὴν, οὐδαμοῦ).

Στο τέλος τοῦ ἀποσπάσματος ὁ Ξενοφὼν συγκρίνοντας τὸν ἐαυτὸ τοῦ με τους σοφιστὲς ὑπαινίσσεται ὅτι αὐτοὶ ἐπιτυγχάνουν μόνον νὰ ἐξαπατοῦν τους νέους που ἐπιζητοῦν τὴ διδασκαλία τους (ὑπὸ τῶν ἐξαπατᾶν τέχνην ἐχόντων) καθὼς ἐνδιαφέρονται μόνον για τὶς ἐπιτηδευμένες λέξεις καὶ ὄχι για τὴ διδασχὴ καὶ τὸ ἠθικὸ νόημα που θα ἔπρεπε νὰ προκύπτει ἀπὸ αὐτὴ (ὀνόματα μὲν γὰρ οὐκ ἂν παιδεύσειε, γνῶμαι δὲ, εἰ καλῶς ἔχοιεν). Με τὶς ἐπικρίσεις τοῦ πρὸς τους σοφιστὲς ὁ Ξενοφὼν ὑπερασπίζεται τὴ δικὴ τοῦ διδακτικὴ μέθοδο ἀναιρώντας τὸ κύρος τους.

Γ.3.α.

Τριτόκλιτα οὐσιαστικά:

- **ἄνδρα:** τοὺς ἄνδρας
- **γράμματα:** (τὸ) γράμμα

Ἀντωνυμίες:

- **ὄντιν(α):** οὐστίνας
- **ὧν:** οὗ

Γ.3.β.

Ῥήματα που βρίσκονται σε πληθυντικὸ ἀριθμὸ:

- ἐωράκαμεν
- ἐποίησαν
- παρέχονται

Υποτακτικὴ ἀορίστου ἐνεργητικῆς φωνῆς:

- ἐωράκαμεν : ἴδωμεν

- ἐποίησαν : ποιήσωσι(ν)
- παρέχονται : παράσχωσι(ν)

Γ4α.

Υπόθεση: *εἰ καλῶς ἔχοιεν* (εἰ + ευκτική ενεστώτα)

Απόδοση: *ὀνόματα μὲν... οὐκ ἂν παιδεύσειε* (ενν. *γνώμαι δὲ ἂν παιδεύσειαν*)
(δυνητική ευκτική αορίστου)

Σχηματίζεται ανεξάρτητος υποθετικός λόγος που δηλώνει την **απλή σκέψη του λέγοντος**.

Μετατροπή στο είδος που δηλώνει το **προσδοκώμενο**:

[Υπόθεση: ἔάν, ἄν, ἦν + υποτακτική

Απόδοση: οριστική μέλλοντα]

Υπόθεση: *ἔάν (ἄν, ἦν) καλῶς ἔχωσι(ν)*

Απόδοση: *ὀνόματα μὲν... οὐκ παιδεύσει* (ενν. *γνώμαι δὲ παιδεύσουσι(ν)*).

(Στην απόδοση θα μπορούσε να παραμείνει η δυνητική ευκτική ως μελλοντική έκφραση.)

Γ4β. «πολλὰ αὐτοῖς γέγραπται»: η σύνταξη που παρατηρείται στην παραπάνω πρόταση είναι η **παθητική σύνταξη** με την οποία εξαιρείται η πράξη του ρήματος και το αποτέλεσμα της πράξεως. Επίσης παρατηρείται και **απτική σύνταξη** αφού το υποκείμενο του ρήματος «γέγραπται» που βρίσκεται σε γ' ενικό πρόσωπο είναι η ονομαστική πτώση του πληθυντικού αριθμού ουδετέρου γένους: «πολλά».

Για να δοθεί έμφαση στο πρόσωπο που ενεργεί μετατρέπουμε την παθητική σύνταξη της πρότασης σε **ενεργητική** σύνταξη.

Μετατροπή σε ενεργητική σύνταξη: « **Πολλὰ αὐτοῖ/οὔτοι γεγράφασι(ν)**».